

Szakmai-tudományos közlemények dolgozatok, szakcikkék és tanulmányok

Dr. Kovács Gyula rovata

Dr. Kovács Gyula

A házkutatással érintett személy jelenlétével és helyettesítésével kapcsolatos felvetések

A házkutatással érintett személynek a kényszerintézkedésen való jelenlétével, illetve helyettesítésével kapcsolatos problémák a gyakorlati nyomozás során merültek fel. Vizsgáljuk meg e kérdéskört most az elmélet oldaláról.

1.

A Be. 149. § (4) bekezdés első mondatának első fordulata értelmében, „*a házkutatást rendszerint az érintett jelenlétében kell elvégezni.*”

Jelzem, hogy a hivatkozott törvényhely nem ad egyértelmű eligazítást arra vonatkozóan, hogy a házkutatást kötelezően az érintett jelenlétében kell-e végrehajtani, vagy pedig a nyomozó hatóságnak csupán arra kell törekednie, hogy az érintett jelen legyen a kényszerintézkedés foganatosításakor.

Jómagam leginkább ez utóbbi megállapítást preferálom, mivel a „*rendszerint*” szó jelentése „*szokás szerint*” vagy „*többszörre*” (vagyis nem mindig) és e szó rokon értelmű megfelelői is ezt az álláspontot erősítik (pl. általánosságban, túlnyomórészt vagy leginkább).¹⁰ Továbbá azt gondolom, hogy amennyiben a jogalkotó szándéka arra irányult volna, hogy az érintett jelenlétét kötelező erővel előírja, akkor a „*rendszerint*” szót nem használja, például: „*A házkutatást az érintett jelenlétében kell elvégezni.*”

Megjegyezni kívánom, hogy a CompLex jogtár Be. kommentárjának vonatkozó része¹¹ értelmében, „*mivel a házkutatás igen jelentős alkotmányos jogot sért, azt csak az érintett személy jelenlétében lehet foganatosítani*”. Megítélésem szerint, ez így önmagában nem igaz. Egyfelől maga a Be. 149. § (4) bekezdése első mondatának első fordulata az érintett jelenlétében történő kényszerintézkedéssel kapcsolatosan a „*rendszerint*” kifejezést használja (erről e pontban részletesebben már esett szó), másfelől a „*csak az érintett személy jelenlétében lehet foganatosítani*” kitétel a kommentár következő mondata, lényegében a Be. 149. § (5) bekezdésének duplikálásával feloldja: „*ha az érintett (képviselőjében más személy) nincs jelen, érdekeinek*

¹⁰ <http://szinonimaszotar.hu/keres/rendszerint> (Magyarország online szinonima szótára).

¹¹ CompLex jogtár, Be. kommentár (Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2014).

védelmére olyan személyt kell kirendelni, akiről alaposan feltehető, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védi."

2.

A Be. 149. § (5) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „*ha a házkutatáson az érintett, illetőleg a védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója nincs jelen, az érintett érdekeinek védelmére olyan személyt kell kirendelni, akiről alaposan feltehető, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védi.*” A citált jogszabályhelyből számos következtetés vonható le.

Az elsőből igazolni látszik az a feltevés, amely szerint a házkutatást az érintett jelenléte nélkül is el lehet végezni, hiszen – mint az olvasható – az érintett más személlyel, leginkább védőjével, képviselőjével vagy megbízott hozzátartozójával helyettesíthető.

A második értelmében, az érintettet a védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója ab ovo (vagy a törvény erejénél fogva) képviselheti.

A harmadik alapján, amennyiben az inkriminált kényszerintézkedésen az érintett, illetőleg védője, stb. nincs jelen, akkor az érdekeinek védelmére, nyilvánvalóan az eljáró hatóságnak (erre később még kitérek) olyan személyt kell kirendelnie, akiről alaposan feltehető, hogy az érdekeit megfelelően védi. Felmerül viszont a kérdés, hogy ki legyen ez, az érintett érdekeinek védelmére kirendelt személy, a kirendelés milyen formában történjen, valamint mi a teendő akkor, ha ilyen személyt a házkutatás helyszínén vagy annak környékén nem sikerül előkeríteni, ellenben a kényszerintézkedést el kell végezni, mert a késedelmes végrehajtás a nyomozás érdekeit (és végső soron a büntetőeljárást eredményes befejezését) sérti vagy veszélyezteti?

Másképpen fogalmazva: megtartható-e a házkutatás abban az esetben, ha annak helyszínén a nyomozó hatóság tagjain kívül senki nincs jelen, vagy csak a nyomozó hatóság tagjai és a hatósági tanú tartózkodnak ott?

A hatósági tanúval kapcsolatosan újabb kérdés merül fel: figyelemmel a Be. 159. § (5) bekezdésében foglaltakra, a hatósági tanú képviselheti-e az érintettet, vajon megfelel-e a hivatkozott rendelkezésben foglalt kritériumoknak?

3.

3.1. Ki legyen a házkutatással érintett érdekeinek védelmére kirendelt személy?

A Be. korábban már hivatkozott 149. § (5) bekezdése mindössze azt a feltételt támasztja, hogy az érintett védelmére olyan személyt kell kirendelni, akiről alaposan feltehető, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védi. Az idézett törvényhelyből az is kiviláglik, hogy ez a személy nem lehet az érintett védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója, tehát leginkább valamelyik szomszéd, esetleg munkatárs vagy egyéb, az érintetthez közelálló személy (pl. jó barát, kedves ismerős) vehető számításba.

A másik oldalról megközelítve a kérdést: az inkriminált személy nem lehet az érintett haragosa, rosszakarója vagy ellensége, és kiváltképpen nem lehet az adott bűnüggyel összefüggésben ellenérdekű fél, avagy az eljáró ügyész, a nyomozó hatóság tagja, alkalmazottja vagy a felsoroltak hozzátartozója.

Megítélésem szerint, az, hogy a kérdéses személy alkalmas-e a kiszemelt feladatra, vagyis megfelel-e a Be. 149. § (5) bekezdésében foglaltaknak, a helyszínen egyszerű kikérdezéssel eldönthető.

Megjegyezni kívánom, hogy a Be. 149. §-ához fűzött (miniszteri) indokolás sem lebbenti fel a fátylat az érintett érdekeinek védelmére kirendelt személy kilétéről. Az indokolás ugyanis a hivatkozott jogszabályhelynél lényegesen szűkszavúbban fogalmaz, amikor kimondja: „*ha az érintett vagy a megbízottja nincs jelen, érdekei védelmére képviselőt kell kirendelni*”.¹² Az indokolás tehát a védőt és a megbízott hozzá tartozót is a „*képviselő*” jelzővel illeti, ami rendszertanilag igencsak problematikus, mivel a képviselőket a Be. 56–58. § a büntetőeljárásban részt vevő (magán) személyek közé sorolja [Be. V. fejezet (42–59/A. §)]. Van tehát itt terminológiai zavar rendszeresen...

3.2. A házkutatással érintett érdekeinek védelmére történő személy kirendelése

A házkutatással érintett védelmére történő személy kirendelésével kapcsolatosan alapvetően két kérdés merül fel:

1. ki legyen a kirendelő és
2. milyen formában történjen a kirendelés?

Az első kérdés nem kérdés. Nyilvánvaló, hogy az inkriminált személyt a nyomozó hatóságnak, pontosabban a nyomozó hatóság eljáró tagjának kell kirendelnie. Erre utal az is, hogy a „*kirendelés*” a köznapri értelemben hatósági aktust (cselekvést) feltételez (vagy jelent).

A kirendelés formáját tekintve „*szabadon választott*”, lett lévén a Be. 169. § (1) bekezdése az érintett védelmére történő személy kirendelését nem köti határozati formához. Noha a hivatkozott törvényhely utolsó mondata szerint, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság más intézkedéseit is határozatba foglalhatja, azt gondolom, célszerű ezt az aktust, illetve az aktussal kapcsolatos egyéb megnyilvánulásokat (erről majd később lesz szó) a házkutatásról készített jegyzőkönyvben rögzíteni.

Kiegészítő kérdés gyanánt, de nem mellékesen merül fel, hogy a kirendelt személynek van-e jogorvoslati jogosultsága a kirendelés ellen. Másképpen: az inkriminált személy kötelezhető-e arra, hogy a házkutatáson jelen nem levő érintett érdekeit védje vagy képviselje?

A fenti kérdések megválaszolásához a Be. úgynevezett működési alapelveinek egyikéből kell kiindulni,¹³ valamint a nyomozás során igénybe vehető jogorvoslati lehetőségeket célszerű számba venni.¹⁴

Az alapvető rendelkezések körében a Be. 3. § (3) bekezdése elvi élel kimondja, hogy a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság határozatai, valamint az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedései ellen, illetve a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedésének elmulasztása miatt – e törvényben meghatározottak szerint – jogorvoslatnak van helye. A 195. § (1) bekezdése – Jogorvoslat a nyomozás során – címszó alatt pedig úgy rendelkezik, hogy akire nézve az ügyész vagy a nyomozó hatóság határozata közvetlen rendelkezést tartalmaz – ha e törvény kivételt nem tesz –, a határozat ellen a közléstől számított nyolc napon belül panasszal élhet. Végül a Be. 196. § (1) bekezdése alapján, akinek az ügyész vagy a nyomozó hatóság intézkedése vagy intézkedésének elmulasztása a jogait vagy érdekeit közvetlenül sérti, az a tudomásszerzéstől számított nyolc napon belül panasszal élhet.

A Be. hivatkozott rendelkezéseit figyelembe véve, az érintett érdekeinek védelmére kirendelt személynek a kirendelés ellen panaszjoga van abban az esetben is, ha a kirendelést határozati formában közölték, és akkor is, ha a kirendelést nem foglalták határozatba.

¹² A Be. 149. §-ához fűzött miniszteri indokolás [Complex jogtár (Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2014).

¹³ Be. I. Fejezet (Alapvető rendelkezések) 3. § (Jog a bírósági eljáráshoz és a jogorvoslati jog).

¹⁴ Be. IX. Fejezet (A nyomozás) IV. Cím (Jogorvoslat a nyomozás során) 195–199. §.

Megjegyezni kívánom, hogy amennyiben az inkriminált személy a kirendelés ellen kifogást emel, ab ovo kérdéses, hogy megfelel-e a Be. 149. § (5) bekezdésében foglalt feltételeknek. Nevezetesen: a kirendelés ellen hevesen tiltakozó személy, vajon alkalmas-e arra, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védje? Azt gondolom, hogy nem alkalmas, és ennek az alkalmatlanságnak már a kirendelést megelőző, a nyomozó hatóság tagja által történő kikérdezéskor ki kell derülnie. (Ez esetben viszont, a további felesleges procedúrát elkerülendő, eleve nem szabad kirendelni.)

Végezetül, meglátásom szerint, a kérdéses személy nem kötelezhető arra, hogy a házkutatáson jelen nem levő érintett érdekeit védje vagy képviselje. Egyfelől, a józan ész követelménye is azt diktálja, hogy az érintett érdekeinek védelmétől ózdkodó személy kirendelése okafogyott legyen, másfelől pedig – pozitív kiterjesztéssel – alapul lehet venni a Be. hatósági tanúval kapcsolatos rendelkezéseit. A Be. 183. § (3) bekezdése ugyanis kimondja, hogy a hatósági tanúnkénti közreműködésre senki nem kötelezhető. Miért lenne ez másképpen az érintett érdekeinek védelmére kirendelt személy esetében?

3.3. Ha a házkutatás helyszínén a nyomozó hatóság tagjain kívül senki nincs jelen

Mi a teendő akkor, ha az érintett érdekeinek védelmére alkalmas személyt a házkutatás helyszínén vagy annak környékén nem sikerül előkeríteni, ellenben a kényszerintézkedést el kell végezni, mert a késedelmes végrehajtás a nyomozás érdekeit (és végső soron a büntetőeljárást eredményes befejezését) sérti vagy veszélyezteti? Másképpen fogalmazva: megtartható-e a házkutatás abban az esetben, ha annak helyszínén a nyomozó hatóság tagjain kívül senki nincs, vagy csak a nyomozó hatóság tagjai és a hatósági tanú vannak jelen?

A Be. 149. § (5) bekezdése az érintett érdekeinek védelmére történő személy kirendelésével kapcsolatosan a „kell” kifejezést használja. A Be. a továbbiakban arról in concreto már nem rendelkezik, hogy megtartható-e a házkutatás akkor, amikor ilyen személyt – bármely okból kifolyólag – nem lehet kirendelni. Természetesen a „kell” kifejezésből akár egyenesen következtethetnénk arra, hogy amennyiben a házkutatáson az érintett vagy annak képviselőjében más személy nincs jelen, akkor a kényszerintézkedés törvénytelen, de úgy vélem, megnyugtatóbb lenne, ha ezt a kitélt a Be. előírná.

Megjegyezni kívánom, hogy a már hivatkozott Be. kommentár alapján az érintett *„személynek a kirendelése soha nem mellőzhető”* és *„ha a házkutatáson sem az érintett, sem annak képviselőjében más személy (ideértve a kirendelt személyt is) nincs jelen, a házkutatás törvénytelen”*.

Megjegyzem azt is, hogy a már ugyancsak hivatkozott (miniszteri) indokolás és a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet sem foglalkozik e témával. (Végül szó szerint jelzem: az indokolás és a kommentár korántsem autentikus jogszabály-értelmezés.)

Felteszem tehát a kérdést: valóban törvénytelen az a házkutatás, ahol az érintett, illetőleg a védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója, avagy az érdekeinek védelmére kirendelt személy nincs jelen?

A Be. 78. § (4) bekezdése – a bizonyítékok értékelése körében – kimondja, hogy *„nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett*

meg”. Arról viszont nem rendelkezik a büntetőeljárás-jogi törvény, hogy amennyiben az érintett vagy a képviselője nélkül tartják meg házkutatást, akkor az ott megszerzett (tárgyi) bizonyítási eszköz az érintett eljárási jogainak lényeges korlátozása révén jutott a hatóság birtokába. Azt javaslom, maradjon e kérdés is egyelőre nyitott, különös tekintettel arra, hogy a bizonyíték jogellenes volta távolról sem jelenti azt, hogy az ilyen bizonyíték semmilyen körülmények között nem használható fel (lásd, az úgynevezett helyre hozható jogellenesség eseteit).¹⁵ Összegezve: inkább egy helyrehozható jogellenességet eredményező, mintsem egy késedelmes vagy elmaradt, és ebből eredően eredménytelen házkutatás.

3.4. A hatósági tanúról

A hatósági tanúval kapcsolatosan újabb kérdés merül fel: figyelemmel a Be. 159. § (5) bekezdésében foglaltakra, a hatósági tanú képviselheti-e a házkutatással érintettet, vajon megfelel-e a hivatkozott rendelkezésben foglalt kritériumoknak?

A kérdésre a rövid válasz: nem, a hatósági tanú nem képviselheti az érintettet, ugyanis nem az a feladata. A hatósági tanú alkalmazása egyfajta eljárásjogi garancia, igazolja annak a nyomozási cselekménynek (esetünkben a házkutatásnak) a jogszabályoknak megfelelő lefolyását és eredményét, amelynél jelen volt.¹⁶ Részletesebben: a hatósági tanú „igazolja, hogy a nyomozási cselekmény végrehajtása valóban úgy történt és azzal az eredménnyel járt, ahogy azt a jegyzőkönyv tartalmazza. A hatósági tanú közreműködése akkor kap különösen értelmet, ha valaki utólag vitatja a jegyzőkönyvben szereplőket, ilyenkor a bíróság a hatósági tanút kihallgatja.”¹⁷ Az érintett érdekeinek védelmére kirendelt személy soha nem lehet azonos a hatósági tanúval.

4. Összegzés

Befejezés gyanánt szeretném összegezni az eddig leírtakat:

- a házkutatást lehetőleg az érintett jelenlétében kell elvégezni;
- ha a házkutatáson az érintett, illetőleg a védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója nincs jelen, az érintett érdekeinek védelmére olyan személyt kell kirendelni, akiről alaposan feltehető, hogy a házkutatással érintett érdekeit megfelelően védi;
- az érintett érdekeinek védelmére kirendelt személy lehet az érintett szomszédja, munkatársa, barátja, ismerőse, amennyiben a Be. 149. § (5) bekezdésében írt kritériumoknak megfelel;
- a kérdéses személy nem lehet az érintett haragosa, rosszakarója, ellensége, kiváltképpen nem lehet az adott bűnüggyel összefüggésben ellenérdekű fél, az eljáró ügyész, a nyomozó hatóság tagja, alkalmazottja vagy a felsoroltak hozzátartozója, valamint a hatósági tanú;
- a kérdéses személyt az eljáró hatóság tagja rendeli ki;
- a kirendelést célszerű a házkutatásról készített jegyzőkönyvben rögzíteni (tehát nem szükséges határozatot hozni);
- a kérdéses személy nem kötelezhető arra, hogy az érintett személy érdekeit védje, vagyis a kirendelésnek magát alávesse (ez a kirendelés ellen fogalmilag nem kizárt panaszjogot okafogyottá teszi);

¹⁵ Forrás: a Be. 78. §-ához fűzött kommentár.

¹⁶ Lásd, a Be. 183. § (3) bekezdésének rendelkezéseit!

¹⁷ Forrás: a Be. 183. §-ához fűzött kommentár.

- az a házkutatás, ahol az érintett, illetőleg védője, képviselője vagy megbízott hozzátartozója, avagy az érdekeinek védelmére kirendelt személy nincs jelen, nem feltétlenül törvénysértő.

